

Marc Ryckaert

Het onuitgevoerde ontwerp van architect Oscar De Breuck voor een nieuwe boulevard in de Brugse binnenstad (1889)

In 1889 publiceerde de toen vierendertigjarige architect Oscar De Breuck een ambitieus stedenbouwkundig project onder de titel: *Ville de Bruges – Projet d’assainissement des canaux intérieurs, création de boulevards et division parcellaire des terrains adjacents*. Het is een verzorgd gedrukte uitgave van tien pagina’s op stevig papier, in een royaal oblong-formaat (32,4 x 48,5 cm), met een plan in kleurendruk¹. Op de titelpagina komt geen datum voor, maar op p. 2 en nogmaals op p. 10 is een lijst opgenomen met een overzicht van enkele projecten van dezelfde auteur, mét datum. Hierin is ook zijn *Projet d’assainissement* vermeld, met als jaartal 1889. De aanhef “Ville de Bruges” in de titel zou kunnen laten veronderstellen dat het om een stedelijke opdracht ging, maar dat was niet het geval. De publicatie geschiedde ongevraagd en geheel op eigen initiatief van de ontwerper. Met dergelijke spontane en redelijk utopische projecten kwam De Breuck wel vaker voor de dag.

OSCAR DE BREUCK

Architect Oscar De Breuck werd op 7 juli 1855 in Brugge geboren². Hij volgde opleiding aan de Vrije Academie voor Schone Kunsten in zijn geboortestad. Hij studeerde er bouwkunst bij Louis Delacenserie³ en behaalde een eerste prijs in deze discipli-

- 1 De drukker, noch de oplage zijn bekend. In de Provinciale Bibliotheek in Brugge zijn twee exemplaren van deze publicatie voorhanden.
- 2 Van Oscar De Breuck bestaat nog geen volwaardige biografie. Beknopte biografische informatie is te vinden in: L. Constand, B. Beernaert e.a., *Stenen herleven. 111 jaar ‘Kunstige Herstellingen’ in Brugge 1877-1988*, Brugge 1988, p. 202; B. B[eernaert], ‘De Breuck Oscar’, in: *Lexicon van Westvlaamse kunstenaars*, deel 1, Kortrijk 1992, p. 63-64; R. De Laere, ‘Oscar De Breuck, een bouwmeester met verbeelding’ in: *Brugge die Scone*, 22 (2001), p. 44-45.
- 3 Louis Delacenserie (Brugge, 1838-1909) oefende vanuit zijn openbare functies (directeur der Stadswerken en vervolgens directeur van de Stedelijke Academie) én

ne. Vervolgens ging hij zich in Antwerpen verder vervolmaken aan de Koninklijke Academie, waar hij Jozef Schadde⁴ als docent had. Eminente leermeesters en een onmiskenbaar talent bestemden hem voor tot een mooie loopbaan. Zijn compromisloosheid⁵ en een verkeerde politieke kleur – als liberaal in het overwegend katholieke Brugge – zouden er echter voor gezorgd hebben dat hij uiteindelijk relatief weinig opdrachten kon uitvoeren.

Behalve als architect was hij ook als lesgever actief: van 1892 tot aan zijn overlijden op 17 mei 1921 gaf hij les aan de (sinds 1883 'Stedelijk' geworden) Academie voor Schone Kunsten van Brugge en aan de Stedelijke Nijverheidsschool. Hij doceerde er weliswaar geen architectuur, maar een aantal vakken die onder de noemer 'kunsttoepassing' vielen, zoals het boetseren van loofwerk en nijverheidsteken⁶. In 1893-1895 bekleedde hij bovendien kortstondig de functie van provinciaal bouwmeester-opzichter⁷. Dit was toen een nieuw ambt, dat in de plaats gekomen was van de uit de Franse Tijd (1807) daterende *architecte-voyer*. In tegenstelling tot zijn voorganger, had de bouwmeester-opzichter een ontwerpverbod en beperkte zijn opdracht zich tot controleren en

als neogotisch architect met een belangrijke privé-praktijk een grote invloed uit op de architectuur in Brugge in het laatste kwart van de 19e eeuw.

- 4 De Antwerpse architect Jozef Schadde (1818-1894) was onder meer de ontwerper van het neogotische tweede Brugse spoorwegstation op het Zand, dat in 1879-1886 opgetrokken werd, en van het kasteel de Maere d'Aertrycke in Torhout.
- 5 Bij zijn overlijden schreef het *Brugsch Handelsblad*: "Hij was een artiest, maar geen mensenkenner" (geciteerd in R. De Laere, o.c., p. 45).
- 6 R. De Laere, o.c., p. 44. Zie ook: A. Schouteet, 'Beknopte geschiedenis van de Vrije Academie voor Schone Kunsten en van de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten te Brugge', in: *250 Jaar Academie voor Schone Kunsten te Brugge, 1717-1967, met een studie over Jan Garemin als kunstschilder*, Brugge 1970, p. 17-72; W.P. Dezutter & M. Goetinck, 'Lijst van de directeurs en van het onderwijzend personeel van de Stedelijke Nijverheidsschool 1853-1923', in: W.P. Dezutter & M. Goetinck (red.), *125 jaar Stedelijke Nijverheidsschool. Techniek als hefboom voor wetenschap en cultuur*, Brugge 1979, p. 113, 114, 117, 118. Opmerkelijk is, dat Schouteet verzuimt melding te maken van de benoeming van De Breuck; wél worden zijn overlijden en zijn vervanging vermeld (p. 60). De Breucks opvolger als leraar kunsttoepassing aan de Academie in 1921 was de schilder en graficus Jules Fonteyne (Brugge, 1878-1964), die in 1927 directeur van de Academie zou worden. Aan de Stedelijke Nijverheidsschool werden zijn cursussen overgenomen door Jacques Boels jr.
- 7 De benoeming dateerde van 16 februari 1883 (*Memoriael-Administratief der Provincie West-Vlaanderen*, 68e deel, Brugge 1883, p. 330-335). Met dank aan Jeroen Cornilly, die ons hierop attendeerde.

adviseren. Hoewel De Breuck interesse had om dit ambt verder te zetten, werd de taak in 1885 aan Alfons Naert toevertrouwd⁸.

REALISATIES

De inventaris van De Breucks oeuvre als architect moet nog gemaakt worden. Wij beperken ons hier tot het signaleren van enkele van zijn realisaties in en om Brugge. In het Genthof 12 bouwde hij in 1885 't *Nieuw Torretje*, een eclectisch huis met neorenaissance- en barokinvoeden⁹. In de Brugse rand ontwierp hij het kasteeltje *Wentbridge* aan de Gistelsesteenweg 340 in Sint-Andries (1912)¹⁰ en de voormalige borstelfabriek Delhaize aan de Steenkaai in Sint-Pieters (eveneens 1912)¹¹. Hij had ook twee door het stadsbestuur gesubsidieerde 'kunstige herstellingen' op zijn actief: het laatgotische pand Sint-Amandstraat 7 (gerestaureerd 1881-'82)¹² en het 17de-eeuwse huis *Casterman*, Sint-Jacobsstraat 27 (gerestaureerd 1882)¹³.

Verschillende van de door hem ontworpen of verbouwde gebouwen zijn ondertussen al afgebroken. Dat is onder meer het geval met het station van Sint-Pieters-Brugge, dat in 1906-'10 gebouwd werd op het nieuwe tracé van de spoorlijnen naar de Oostkust. Voor het ontwerp werkte De Breuck samen met een spoorwegingenieur. Omdat men, in het licht van de voorziene ontwikkeling

8 *Administratief Memoriaal der Provincie West-Vlaanderen, 72e deel, Algemeen gedeelte, Brugge* 1885, p. 1144-1145.

9 *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 18n a. Stad Brugge. Oudste kern*, Turnhout 1999, p. 82-83.

10 *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Provincie West-Vlaanderen. Gemeente Brugge. Deelgemeente Sint-Andries*, Brussel 2005, p. 92.

11 *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Provincie West-Vlaanderen. Gemeente Brugge. Deelgemeenten Koolkerke, Sint-Jozef en Sint-Pieters*, Brussel 2005, p. 151.

12 L. Devliegheer, *De huizen te Brugge* (Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, 2-3), Tielt/Amsterdam 1975, p. 327-328; L. Constand e.a., *Stenen herleven*, p. 104-105; *Bouwen door de eeuwen heen. (...) Stad Brugge. Oudste kern*, p. 291-292; J. Cornilly, *Monumentaal West-Vlaanderen. Beschermd monumenten en landschappen in de provincie West-Vlaanderen. Deel II. De fusiegemeente Brugge*, Brugge 2003, p. 164. In de uitwerking van deze restauratie komt De Breucks hang naar het pittoreske detail duidelijk naar voor.

13 L. Devliegheer, *De huizen te Brugge*, p. 340; *Bouwen door de eeuwen heen. (...) Stad Brugge. Oudste kern*, p. 308-309.

van Zeebrugge, hoge verwachtingen koesterde over het aantal reizigers, werd het een zeer ruim bemeten, sierlijk vormgegeven, welhaast kasteelachtig complex in neorenaissancestijl. Het was wellicht het meest prestigieuze openbare gebouw dat hij ooit realiseerde. Omdat de verwachte reizigersstromen uitbleven, werd het station iets meer dan een halve eeuw later, in 1957, alweer gesloopt¹⁴.

In 1920-'21 leidde hij de grondige verbouwing van de *Vieux Bruges* in de Steenstraat. Vóór de Eerste Wereldoorlog was dit een bioscoopzaal en café, uitgebaat door een Duitse eigenaar. Na de oorlog kwamen er nieuwe eigenaars, die de zaak aanzienlijk uitbreidden en er een uiterst populaire bioscoop, café en feestzaal van maakten¹⁵. Aan de straatzijde voorzag De Breuck de *Vieux Bruges* van een neogotische gevel en een pseudo-middeleeuwse houten gevel. Het geheel verdween in 1961-'62 om plaats te maken voor een warenhuis.

Aan het kasteel bij het Fort van Beieren in Koolkerke voerde hij in 1897 verbouwings- en uitbreidingswerken uit. Hiervan is evenmin iets overgebleven, want het gebouw, dat enigszins gehavend uit de Tweede Wereldoorlog kwam, is in 1956 met de grond gelijk gemaakt¹⁶.

Ook De Breucks meest spectaculaire realisatie in Brugge is alweer uit het stadsbeeld verdwenen. Het gaat om de Hongersnoodmolen aan de Katelijnevest, ook wel Molen Macqué of *Brasserie du Lac* genoemd. Het betrof een oude watermolen op het Bakkersreitje, daterend uit 1481. In opdracht van de eigenaar, Hendrik Macqué (van liberale signatuur), verbouwde De Breuck de molen in 1900-'01 tot een monumentaal geheel in Oud-Brugge

14 F. Waeyaert, *Sprekend door Noordwest-Vlaanderen. 150 jaar spoorweggeschiedenis*, Brugge 1988, blz. 83-84; J.A. Rau, *Geschiedenis van de Brugse rand. Sint-Pieters-op-den-Dijk*, Brugge 1992, p. 62-63. In *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. (...) Koolkerke, Sint-Jozef en Sint-Pieters*, p. 147 wordt ten onrechte gesteld dat er twee opeenvolgende stationsgebouwen geweest zijn, waarvan het eerste door De Breuck zou ontworpen zijn.

15 Over de *Vieux Bruges*: N. Dumon & N. Blontrock, *In de Vieux Bruges, beleefd en verteld door Bruggelingen*, Brugge z.d., p. 11-29.

16 *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. (...) Koolkerke, Sint-Jozef en Sint-Pieters*, p. 47.

stijl, met trapgevels, kantelen, pinakels en een sierlijke toren¹⁷. De tijdgenoten waren er vol lof over. Zo schreef het tijdschrift *Kunst*: “Het werk, door den heer Macqué ondernomen, is wel het aanzienlijkste van dien aard dat ooit een bijzondere¹⁸ te Brugge heeft aangedurfd”. En hiertoe heeft de eigenaar een beroep gedaan “op eenen bouwmeester, die evenals hij meer dan eens gedroomd heeft Brugge met een nieuw bouwkundig juweel te verrijken”¹⁹. Van 1903 tot kort na de Tweede Wereldoorlog was in het complex de brouwerij *Le Lac* gevestigd. Dit merkwaardige monument werd in 1972 met de grond gelijk gemaakt: een schrijnend voorbeeld van de wijze waarop de Bruggelingen toen met hun schaarse industriële erfgoed omgingen.

NIET UITGEVOERDE ONTWERPEN

Meer nog dan door zijn uitgevoerde plannen, zal Oscar De Breuck bij zijn tijdgenoten bekendheid gehad hebben vanwege de originele en soms wat extravagante projecten waarmee hij regelmatig op eigen initiatief uitpakte, maar die uiteindelijk nooit gerealiseerd werden. Dat soort projecten, waarop hij een patent leek te hebben, getuigden van een grote creativiteit en verbeeldingskracht. Dat ze nooit uitgevoerd werden, was aan verschillende redenen te wijten: of hun originaliteit viel niet in de smaak, of er was geen behoefte aan, of er werd de voorkeur gegeven aan de plannen van meer gevestigde architecten. Dat laatste was bij voorbeeld het geval met zijn ontwerp voor de oostzijde van de Markt in Brugge. Na de brand van het neoclassicistische Provinciaal Hof in 1878 was hij – toen 23 jaar oud – een van degenen die een bijdrage leverden tot de discussie over de stijl van het nieuw te bouwen Provinciaal Hof. Dat deed hij door een neogotisch geïnspireerde ontwerptekening te maken en die tentoon te stellen in het uitstalraam van kleermaker De Volder in de Steenstraat.

17 J.A. Rau m.m.v. A. Vandewalle, *De Brugse parochies. 3. Het leven in O.-L.-Vrouw, Sint-Walburga, Kristus-Koning*, Brugge 1989, p. 49-51 en 77.

18 ‘Bijzondere’ = particulier, privé persoon.

19 A. Van de Velde, ‘Een nieuw bouwkundig Juweel’, in: *Kunst. Tijdschrift voor Kunst & Letteren*, IV (1900), p. 89-93. Bij dit artikel zijn ook een paar tekeningen afgebeeld van de bijbehorende maar nooit uitgevoerde brug met hoektorentjes, een galerij met kantelen en een waterput met ijzerwerk.

Hiermee trok hij de aandacht, en kreeg hij van kanunnik Adolf Duclos in het tijdschrift *Rond den Heerd* lof maar ook enige kritische kanttekeningen: "... dat M. De Breuck een jongeling is vol talent en die vele hope geeft voor de toekomst. Maar hij en is nog niet genoeg ontdaan van sommige gebreken die de jonkheid medebrengt: hij heeft eene inbeelding die nog te zwierig loopt en springt"²⁰. Het ontwerpen van het nieuwe Provinciaal Hof en het naastgelegen postkantoor zou tenslotte in 1881 toevertrouwd worden aan De Breucks leermeester Louis Delacenserie, die als oudere en meer ervaren architect dergelijke opdrachten gemakkelijker naar zich toe kon halen, en aan René Buyck²¹. Oscar De Breucks verbeelding zou ondertussen nog lang "zwierig lopen en springen", zoals vele van zijn latere projecten getuigen.

Nogal wat van deze projecten betroffen zijn geboortestad Brugge. Zo werkte hij een ontwerp uit voor de restauratie van de Ezelpoort, waarbij hij deze wilde terugbrengen naar de toestand zoals te zien is op het stadsplan van Marcus Gerards uit 1562 – een idee dat naderhand door directeur der Stadswerken Charles De Wulf overgenomen werd²². De binnenplaats van de hallen wilde hij van een overkapping voorzien, om er een polyvalente ruimte van te maken. De gevels en daken van het Gerechtshof op de Burg (voormalig Landhuis van het Brugse Vrije) wilde hij in een overladen Second Empirestijl verbouwen, met een protserig perron ervoor dat rijkelijk voorzien was van leeuwen, standbeelden en lanternen²³. Zijn ontwerp uit 1905 voor de aanleg van het nieuwe stationsplein mag exemplarisch genoemd worden voor zijn ongebreidelde creativiteit en zijn voorkeur voor het pittoreske en het extravagante. Het stond toen al enige tijd vast dat het spoor-

20 A. D[uclos], 'De herbouwing van 't Gouvernement', in: *Rond den Heerd*, XV (1880), p. 258. Zie in diezelfde jaargang ook p. 95 en 121-122.

21 L. Devliegheer, 'Geschiedenis en beschrijving van het gebouw', in: *Het Provinciaal Hof te Brugge*, Brugge 1976, p. 26-27; L. Devliegheer, *Van Waterhalle tot Provinciaal Hof*, Brugge 1994, p. 53-61. René Buyck (1850-1923) was van 1878 tot 1883 provinciaal architect *ad interim*, en tegelijk ook actief als zelfstandig architect.

22 C. Dewulf, 'Notice sur le projet de restauration de la Porte des Baudets à Bruges', in: *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, XLIX (1899), p. 89-114. Ook als afzonderlijke brochure uitgegeven. Hierin verwijst Dewulf geen enkele keer naar De Breuck.

23 L. Constand e.a., *Stenen herleven*, p. 51-53.

wegstation op het Zand zou moeten verdwijnen en vervangen worden door een nieuw station net buiten de Boeverievest. Om de treinreiziger die op deze perifere plek het station verliet, op passende wijze te ontvangen en voor te bereiden op de esthetische genoegens die de stad hem weldra zou bieden, ontwierp De Breuck een exuberante neogotische pleinaanleg, met een hoefijzervormige gaanderij vol pinakels en torentjes, een monumentale fontein, waterpartijen, sculpturen, grasvelden en bomen²⁴. Hier is meer dan ooit de opmerking van A. Van de Velde van toepassing: "Iedereen weet in welke hoge mate de bouwmeester O. De Breuck de gave bezit een gebouw decoratief te maken"²⁵.

In de reeds vermelde lijst met projecten van De Breuck, afgedrukt in zijn *Projet d'assainissement*, zijn ook enkele ontwerpen buiten Brugge vermeld. Uit 1888-'89 dateert een voorstel tot wederopbouw van het stadhuis van Blankenberge, opgedragen aan het stadsbestuur aldaar. Het oude historische stadhuisje in de Kerkstraat voldeed al enige tijd niet meer aan de behoeften van de groeiende stad, en in februari 1886 had de gemeenteraad een plan voor een nieuw stadhuis van architect Jozef Hoste (die ook de Sint-Rochuskerk ontwierp²⁶) goedgekeurd. Om verschillende redenen kwam het niet direct tot een uitvoering van dat plan²⁷. Daarom waagde De Breuck zijn kans door een eigen ontwerp uit te werken en dat in maart 1889 voor te leggen aan de Blankenbergse gemeenteraad. Net zoals Hoste voorzag ook De Breuck de bouw van het nieuwe stadhuis op de plaats van het oude. Volgens de *Journal de Bruges* ging het om "een mooi gebouw, met een overdekte markt op het gelijkvloers, met feest- en conferentiezalen, enzovoort"²⁸. Van dit voorstel werd verder niets meer vernomen, en het zou tot 1952 duren vooraleer Blankenberge over een volwaardig nieuw stadhuis kon beschikken.

24 J. Van Cleven, 'Project voor het Stationsplein in Brugge. 1905. Architect Oscar De Breuck', in: *Vlaanderen*, 40 (1991), p. 198-199.

25 A. Van de Velde, o.c., p. 91.

26 J. Cornilly, 'Enkele belangrijke architecten uit de Blankenbergse belle époque', in: *In de Steigers*, 11 (2004), p. 72.

27 R. Boterberghe, *De geschiedenis van het oud stadhuis van Blankenberge*, Blankenberge 1977, p. 33-41.

28 *Journal de Bruges*, 17-18 maart 1889, p. 2.

Rond dezelfde tijd werkte hij eveneens voor Blankenberge een *projet d'Installations Hospitalières économiques* uit. Hoewel dit ontwerp evenmin tot een concrete opdracht leidde, behaalde De Breuck er toch een zilveren medaille mee op de internationale tentoonstelling van Keulen van 1889. Met zijn *projet de monument commémoratif de l'agrandissement de la ville et du port d'Ostende*, opgedragen aan de gemeenteraad van deze stad, behaalde hij in 1888 zelfs een gouden medaille. Nog voor Oostende tekende hij in 1889 een ontwerp voor een nieuwe stadsschouwburg, dat hij opdroeg aan hare Majesteit de koningin der Belgen.

HET BOULEVARDPROJECT

Geen enkel van de bovengenoemde ontwerpen heeft echter de omvang en de envergure van het *projet d'assainissement des canaux intérieurs* dat hij in 1889 presenteert. Het gaat niet zozeer om een architecturaal, maar wel om een stedenbouwkundig project, dat zich over een afstand van meer dan een kilometer uitstrekt en de stad raakt in een van haar meest wezenlijke kenmerken: de Brugse reien. De Breuck stelt doodeenvoudig voor om het hele tracé van de zogenaamde 'binnenreien', van het Zand tot de Goudenhandbrug, te overwelfen en te vervangen door een brede laan of boulevard. Aldus zullen de Speelmansrei, de Augustijnenrei en de Goudenhandrei uit het stedelijk landschap verdwijnen. Boven op de overwelfde reien komt niet alleen een laan, maar er worden aansluitend ook enkele nieuwe zijstraten gecreëerd: delen van de Artoisstraat en de Haanstraat worden geïncorporeerd in een nieuwe straat die parallel met de Noordzandstraat naar het Prinsenhof leidt, een tweede straat loopt in het verlengde van de Schouwvegersstraat, een korte straat verbindt de nieuwe laan met de Sint-Jacobskerk, en ook in de Sint-Gilliswijk zijn enkele nieuwe straten voorzien die voor een vlottere verbinding met de Handelskom moeten zorgen.

Zo'n tweehonderd huizen en krotten (*bicoques*) zullen dienen onteigend en gesloopt te worden, maar anderzijds kunnen langs de nieuwe laan en de zijstraten niet minder dan 750 gezonde en comfortabele nieuwbouwhuizen opgetrokken worden. Het hui-

zenblok tussen de Korte Winkel en de Augustijnenrei verdwijnt volledig, en maakt plaats voor een groot, vrijstaand *Paleis van de Kunsten en de Industrie* en twee plantsoentjes. Op de plaats waar de laan op de Lange Rei aansluit, worden eveneens enkele huizen gesloopt – waaronder het thans als monument beschermde pand Lange Rei 1 – om ruimte te scheppen voor een pleintje en... een monument dat deze stedenbouwkundige ingreep herdenkt: *un monument commémoratif de la création*.

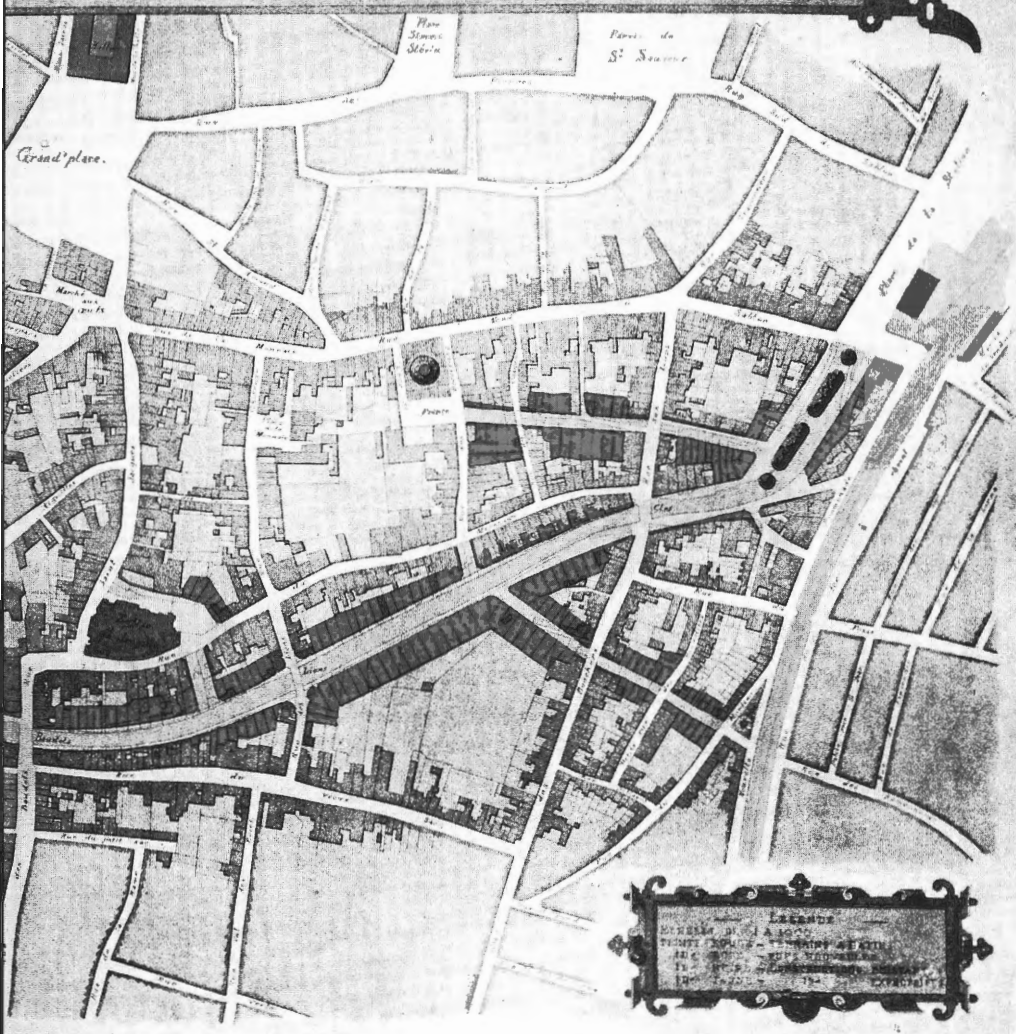
Oscar De Breuck situeert zijn hele project uitdrukkelijk in het kader van de 19de-eeuwse stedenbouwkundige vernieuwingen die geïnitieerd werden door Hausmann in Parijs en overal in Europa navolging gekregen hebben. Het aanleggen van nieuwe brede lanen zonder rekening te houden met het historisch gegroeide stadswefsel heeft een dubbel voordeel: enerzijds draagt dit bij tot de verfraaiing en het prestige van de steden, anderzijds komt het de volksgezondheid en het algemene welzijn ten goede door het opruimen van ongezonde sloppen en stegen. Ook in België – aldus De Breuck – hebben steden als Brussel, Antwerpen, Luik, Bergen en Gent het goede voorbeeld gevolgd, en ze hebben er alle baat bij. Echter: “één enkele stad, de oudste, de mooiste en de elegantste, degene die over de meeste mogelijkheden beschikt, is buiten de algemene stroming gebleven en bekijkt met enige afgunst de uitbreiding van haar zustersteden”. Het voorgestelde project kan hierin verandering brengen en “zal aan onze dierbare stad opnieuw de positie bezorgen die zij destijds met zoveel trots bekleedde, terwijl tegelijk de overvloed en de welvaart die al zo lang verdwenen zijn, bij ons zullen terugkeren”. Het zal meteen werkgelegenheid verschaffen aan de vele bekwame Brugse vaklui die nu, bij gebrek aan werk, om den brode moeten uitwijken naar andere plaatsen en tot in Argentinië toe.

De auteur is er zich van bewust dat zijn voorstel niet door iedereen op instemming zal onthaald worden. “Wij voorzien de kritiek van kunstenaars, archeologen en vooral van de heren *amateur-kunstenaars*, die zullen vrezen dat het uitzicht van de stad aan originaliteit zou inboeten en de banale vorm van al onze moderne steden zou aannemen”. Dat is evenwel onterecht, want de

Linker deel van het boulevardproject van Oscar De Breuck uit 1889. Het noorden is onderaan op dit plan. Herkenningpunten zijn: De Sint-Walburgakerk (linksboven), de Sint-Gilliskerk (linksonder) en de Stadsschouwburg (rechts). Het grote, rechthoekige, centraal gelegen gebouw tussen twee plantsoentjes is het door De Breuck voorziene *Palais des Arts et de l'Industrie* op de plaats van de overwelfde Augustijnenrei en van de te slopen huizenrij tussen deze waterloop en de Korte Winkel. (Provinciale Bibliotheek, Brugge).

CANAUX INTERIEURS, CREATION DE BOULEVARDS ET
TERRAINS ADJACENTS DEDIE AU CONSEIL COMMUNAL

Rechter deel van het boulevardproject van Oscar De Breuck uit 1889. Het noorden is onderaan op dit plan. Rechtsboven het Zand met het toenmalige spoorwegstation, linksboven de Markt. Men bemerkt duidelijk de talrijke bouwkvavels die De Breuck plande langs de nieuwe boulevard op de overwelfde Speelmansrei en langs enkele nieuw te creëren zijstraten. (Provinciale Bibliotheek, Brugge).

nieuw aan te leggen laan zou niet kaarsrecht zijn, maar de schil-derachtige bochten van het huidige kanaal volgen. Bovendien moeten passende bouwvoorschriften opgelegd worden. Uitein-delijk zou, aldus De Breuck, slechts één kunstig bouwwerk moe-ten wijken: de 16de-eeuwse erker met baksteenmaaswerk aan het huis Vlamingstraat 100, opzij van de Vlamingbrug²⁹. Maar dit “juweel uit een andere tijd” kan volgens hem maar beter naar het archeologisch museum overgebracht worden, waar het meer op zijn plaats is. Voor de rest zou het verdwijnen van enkele pitto-reske hoekjes ruimschoots gecompenseerd worden door nieuwe en wellicht nog mooiere hoekjes, en vooral ook door de weelde en het algemene welbevinden die deze stedenbouwkundige in-greep ongetwijfeld zou teweegbrengen. Brugge zou, kortom, in één klap mee zijn met zijn tijd en in plaats van een dode stad op-nieuw een welvarende plek worden.

DE WAARDE VAN WATER IN DE STAD

Het dempen of overwelven van waterlopen voor het creëren van lanen en pleinen was niet nieuw. In vele steden in de 19de (en ook nog in de 20ste) eeuw werden dergelijke ingrepen doorgevoerd, met de overwelving van de Zenne in Brussel rond 1870 als type-voorbeeld³⁰. Het doel was enerzijds van stedenbouwkundige aard: het aanleggen van lanen en pleinen of het optrekken van openbare gebouwen. Maar zeker in de 19de eeuw speelde nog een andere factor mee, namelijk de hygiëne. Waterlopen in de steden waren niet zelden open riolen, en de uitwasemingen van het bedorven water werden geacht ziekten te verwekken. Onder andere de verspreiding van de gevreesde cholera zou door derge-lijke uitwasemingen bevorderd worden³¹. Dat armoede, slechte

29 Door hem omschreven als *la loge du bourreau située sous le pont flamand*. Dit verwijst naar het feit dat de laatste scherprechter van Brugge, Jan-Baptist Botquin, tot 1856 in dit huis woonde: A. Van den Abeele, ‘Scherprechters in Brugge, een nog onontgonnen terrein’, in: *Brugs Ommeland*, 38 (1998), p. 317. Ook auteurs van verhalen en legenden werden hierdoor geïnspireerd: J. Ballegeer, *Gids voor oud Brugge*, Antwerpen/Weesp 1984, p. 48-49.

30 C. Deligne & R. Jacobs, *Op zoek naar (de sporen van) de Zenne... Wandeltrajecten door Brussel*, Brussel 2006, p. 3-9.

31 L. Van Haecke, ‘Epidemische ziekten in Brugge, 1830-1950’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 144 (2007), p. 93.

Het statige (en nu als monument beschermde) 18de-eeuwse huis Lange Rei 1 zou volgens De Breuck dienen gesloopt te worden, voor de aanleg van een pleintje en een herdenkingsmonumentje ter ere van zijn boulevardproject. Foto uit 1943. (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel).

behuizing en gebrekkige drinkwatervoorziening de ware oorzaken van epidemieën waren, zou pas later tot het bewustzijn doordringen.

Ook in Brugge was hygiëne een van de redenen om waterlopen op te vullen of te overwelven, en dit al vanaf de late 18de eeuw. In 1787 was de Sint-Jansbrug afgebroken en een deel van de Reie overwelfd om het Academieplein (nu: Jan van Eyckplein) aan te leggen. In 1793-1795 en 1856 werd de volledige Kraanrei, tussen Jan van Eyckplein en Markt, overwelfd. Met de opvulling van het Pandreitje werd in 1768 begonnen. In 1783 werd een deel van het Vuldersreitje in de Molenmeers gedempt; de laatste restanten van dat waterloopje zouden pas in de jaren zestig van de 20ste eeuw verdwijnen. Het Vuil Reitje in de Annuntiatenstraat werd in twee fasen opgevuld: in 1788 en 1835. Tenslotte zou op het einde van de 19de eeuw de Komvest gedempt worden, in het kader van de aanleg van de Stübbenwijk³².

Het heeft niet veel gescheeld, of ook de Spiegelrei bestond niet meer. In 1788 kwamen enkele omwonenden met een verzoekschrift om het pas aangelegde Jan van Eyckplein uit te breiden tot aan de Koningsbrug. Een goede halve eeuw later, in 1847, hernam stadsarchitect Jean Brunon Rudd het idee, met het oog op de bouw van een nieuwe stadsschouwburg op een deel van de vrijgekomen ruimte³³. Gelukkig voor het stadsgezicht aldaar werd dit plan niet uitgevoerd. Ook in de 20ste eeuw is nog ernstig overwogen om een Brugse rei te laten verdwijnen. In 1965 keurde de gemeenteraad de demping van de Coupure goed. Hier was het de bedoeling om parkeerruimte te scheppen voor personenwagens en ruim veertig toeristenbussen. Na enige tijd werd dit plan echter terug afgevoerd en verdween het definitief in een lade³⁴.

32 M. Ryckaert, *Historische Stedenatlas van België. Brugge*, Brussel 1991, p. 120-121 en 148-150; M. Ryckaert, 'Het Pandreitje te Brugge', in: *Wewend aan het Verleden. Liber Amicorum O. Mus*, Veurne 1992, p. 195-203.

33 K. Rotsaert, 'De Brugse Stadsschouwburg, een «goddeloze» tempel?', in: *Brugs Ommeland*, 29 (1989), p. 10-14.

34 M. Ryckaert, *Brugge van toen & nu. 1. De waterstad*, Zwolle 2005, p. 19.

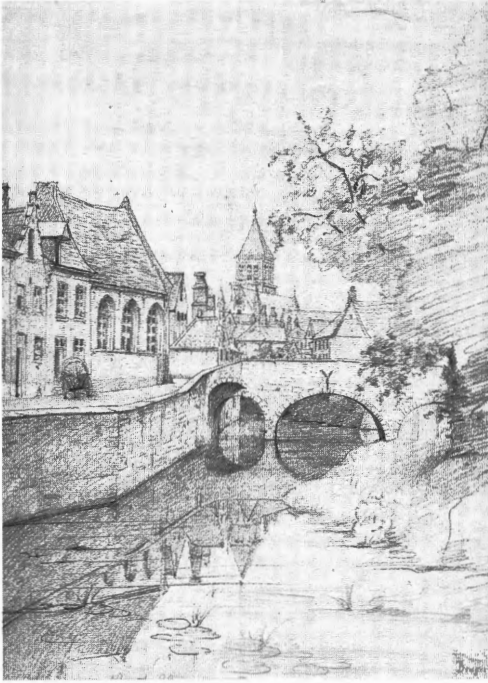
Opmerkelijk is, dat er enige jaren vóór de publicatie van *De Breuck* al eens sprake was van het overwelven van de Speelmansrei. In 1880 kregen de plannen voor een standbeeld van Jan Breydel en Pieter de Coninc in Brugge concreet vorm, en diende een beslissing genomen over de plaats waar dit zou opgericht worden. Er werden verschillende mogelijkheden naar voor geschoven, waarvan drie als ernstige kanshebbers beschouwd konden worden: de Markt, de Burg (na het vellen van de bomen) en... de te overwelven Speelmansrei. De Speelmansrei bleef in de running tot 2 juli 1882, toen de gemeenteraad definitief opteede voor de Markt als locatie voor het standbeeld³⁵. Hoewel de Speelmansrei enkele fervente verdedigers had, waren er velen die dit een ongelukkige keuze vonden en daar ook goede argumenten voor hadden. Eén van de tegenstanders was kanunnik Adolf Duclos, die fel van leer trok in zijn blad *Rond den Heerd*³⁶. Duclos was tevens één van de twintig mede-ondertekenaars van een gedrukt manifest of *Mémoire* uit mei 1881, dat pleitte voor de keuze van de Markt en tegen de Speelmansrei³⁷. Bij die ondertekenaars waren er architecten (Delacenserie, Verschelde, R. Buyck), archivarijzen (Colens en Vanden Bussche) en enkele leden van de *Société Archéologique*, waaronder voorzitter C. Vercauteren.

Naast een aantal steekhoudende argumenten, zoals het niveauverschil ten opzichte van het stationsplein en de banaliteit van de omgeving, haalden de auteurs van het manifest nog een element aan, dat van belang is in de hele discussie rond het omgaan met water in de stedelijke context. Voor hen was een waterloop niet hinderlijk of gevaarlijk, maar wel een bijzonder waardevol element in het stedelijke landschap. Speciaal in het geval van Brugge waren zij van oordeel dat de waterlopen – die ten andere veel minder vervuild waren dan vaak beweerd werd – niet gedempt, maar wel gekoesterd moesten worden. “Wie bewondert niet graag het sierlijke uitzicht aan de bocht van het Speelmansreitje

35 A. Vanhoutryve, *Brugse Beelden. Geschiedenis van standbeelden en andere memorabilia te Brugge. Jan Breydel en Pieter de Coninc*, Brugge 1987, p. 71-79; [A. Duclos], ‘Onze helden zullen op de Markt staan’, in: *Rond den Heerd*, XVII (1882), p. 265-267.

36 A. D[uclos], ‘Het vauteeren van ’t Speelmansreitje’, in: *Rond den Heerd*, XVI (1881), p. 217-218.

37 *Breydel et de Coninc. Emplacement du monument. Mémoire*, Brugge 1881, 14 p.

De Speelmansrei en de Sleutelbrug inspireerden talrijke kunstenaars, waaronder grote namen. Hier een anonieme potloodtekening uit 1876. (Provinciale Bibliotheek, Brugge).

Dit schilderachtige plekje had moeten wijken voor de aanleg van de boulevard van Oscar De Breuck. Foto uit het begin van de 20ste eeuw. (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel).

bij de Kleine Hoefijzerstraat, die zo vaak buitenlandse schilders geïnspireerd heeft! Zelfs al merken sommige Bruggelingen dit niet meer, onverschillig als ze geworden zijn door de macht der gewoonte, hoeveel toeristen daarentegen staan er niet voor in bewondering? Overigens zijn onze kanaaltjes rijk aan dergelijke plekken. Zij dragen in belangrijke mate bij aan het schilderachtige karakter van Brugge, dat een van de belangrijkste charmes van onze stad uitmaakt. Laat ons deze mooie zaken vooral niet bederven”³⁸.

Interessant detail: bij de ondertekenaars van deze tekst behoorde ook Oscar De Breuck! Het zou hem niet verhinderen om acht jaar later met een project uit te pakken dat de verdwijning van meer dan een kilometer stadsgrachten (waaronder de Speelmansrei) betekende en dat onder meer de afbraak impliceerde van een aantal waardevolle huizen en van zes historische bruggen, waarvan de meeste nu als monument beschermd zijn. Het zou hem niet verhinderen om in zijn gedrukte presentatie wat smalend te doen over de *artistes-amateurs* die zouden vinden dat zijn project de authenticiteit van Brugge schaadde.

Met zijn project verloochende hij niet alleen wat hij acht jaar eerder mede ondertekend had. Hij ging ook in tegen de algemene tendens in het toenmalige Brugge. In 1875 was een nieuw, volledig katholiek stadsbestuur aangetreden dat, met name onder impuls van schepen Alfred Ronse, een monumentvriendelijke politiek voerde en in 1877 een stedelijke restauratiesubsidie voor privé eigenaren invoerde. In datzelfde jaar 1877 had koning Leopold II zijn beroemde oproep gedaan: “Je voudrais voir restaurer ses anciens et beaux monuments, afin que Bruges devienne une autre Nürenberg”. In 1882 werd het *Brugge-Nürenberg-comiteit* opgericht, dat zich inzette voor het behoud van Brugges ‘middeleeuwse’ uitzicht en tevens aan toeristische promotie deed. In brede lagen van de bevolking, in het culturele verenigingsleven en bij het stadsbestuur was het besef nu voorgoed doorgedrongen dat Brugge een bijzondere stad was met grote toeristische potentialiteiten. Het kwam er vooral op aan om de talrijke grote

38 Breidel et de Coninc. *Emplacement du monument. Mémoire*, p. 6.

en kleine monumenten te bewaren, om de vele schilderachtige plekken te vrijwaren, en dit alles zo mogelijk nog te versterken door nieuwe gebouwen in traditionele stijlen op te trekken³⁹. De tijd was voorgoed voorbij dat in Brugge (bescheiden) 'hausmanniaanse' ingrepen mogelijk waren, zoals in het verleden het geval was geweest met de Schouwburgwijk in 1864-'66 en de Boeveriewijk in 1874-'83⁴⁰. Een paar decennia eerder zou De Breuck wellicht meer kans gemaakt hebben met zijn moderniseringsproject, maar in 1889 waren de meningen gewijzigd. Een meerderheid van de Bruggelingen was ondertussen van oordeel dat Brugge geen moderne boulevard behoefde. Brugge hoorde Brussel niet na te apen, maar zijn eigenheid te versterken⁴¹.

Het *projet d'assainissement* van Oscar De Breuck bleef dus, zoals veel van zijn andere projecten, een droom. Een onbeantwoorde, en wellicht nooit meer op te helderen vraag is: was dit project louter een geesteskind van De Breuck, of ging het initiatief ook nog van anderen uit, die in de schaduw bleven? Heeft De Breuck de – ongetwijfeld niet geringe – drukkosten voor zijn vrij luxueuze publicatie geheel uit eigen zak betaald, of kreeg hij financiële steun van anderen? Mocht het project ooit uitgevoerd zijn, dan zou dit niet alleen de belangrijkste stedenbouwkundige ingreep ooit in de historische binnenstad geweest zijn, maar tevens een reusachtige vastgoedoperatie, waar voor grondspeculanten en bouwondernemers gouden zaken te doen waren. Het is niet ondenkbaar, maar voorlopig evenmin te bewijzen, dat De Breuck zijn voorstel uitwerkte op vraag van enkele (liberale?) vrienden die hoopten op een lucratieve operatie. . .

39 M. Ryckaert, 'Wonen in een bijzondere stad. De Bruggelingen en hun monumentale erfgoed', in: J. Hannes (red.), *De charme van de rede. Huldeboek Albert Claes*, Brugge/Gent 2004, p. 112-113.

40 M. Ryckaert, *Stedenatlas*, p. 136-141; M. Ryckaert, 'De sanering van de Boeveriewijk te Brugge (1874-1883)', in: *Liber Amicorum André Vanhoutryve*, Brugge 1990, p. 175-184.

41 Al in 1881 had Adolf Duclos in zijn onnavolgbare stijl betoogd dat het aanleggen van een laan op de gedempte Spelmansrei maar een flauw afkooksel van Brussel zou opleveren: "...en gij en zijt nooit gewaar geworden dat een *boulevard* wel drie maal zoo breed moet zijn als de breedte die men daar zou hebben. Wij zouden aldaar een *boulevard* in 't kleene, in 't vernepene hebben, in ons Brugge dat een stap meer zou gedaan hebben om een vernepen Brussel te worden, en een keer te meer gewrocht om zijn uitzicht te verliezen, dat de ware Bruggelingen, die kunstoordeel hebben, en de vreemdelingen van alle streken zoo hoge schatten." (*Rond den Heerd*, XVI (1881), p. 218).

EEN BRIEF AAN CAROLINE POPP

Tot slot nog dit. Een van de exemplaren van het *projet d'assainissement* in de Provinciale Bibliotheek is opgedragen aan een zekere *Madame Popp*. Ook de handgeschreven brief van De Breuck die het exemplaar vergezelde, gedateerd 2 oktober 1889, is bewaard. Uit deze brief blijkt dat de geadresseerde Caroline Popp was, de uitgeefster van de *Journal de Bruges*. De Breuck schrijft namelijk: "Hoewel sinds enige tijd, en om redenen die mij ontgaan, de kolommen van uw geëerde krant mij niet meer gastvrij behandelen, durf ik te hopen dat u, gezien het overduidelijke lokale belang, melding van het voorliggende project zult willen maken in een van de nummers van deze week".

De *Journal de Bruges* werd in 1837 als liberale Brugse krant opgericht door Philippe Christian Popp, die thans nog bekend is als uitgever van kadastrale plannen. Het was voornamelijk Popp's echtgenote, Caroline Popp-Boussart (Binche 1808 - Brugge 1891), die de *Journal* uitbouwde tot een van de belangrijkste bladen in het 19de-eeuwse Brugge. Gedurende ruim een halve eeuw leverde zij redactionele bijdragen, en na de dood van haar man leidde zij de krant verder met vaste hand⁴².

Caroline Popp was de tachtig voorbij toen De Breuck haar zijn werkstuk toestuurde. Niettemin reageerde zij zeer alert. In de rubriek *Nouvelles locales* van de krant van 5 oktober stond al een bespreking. Het stuk was niet ondertekend, waardoor niet kan uitgemaakt worden of Caroline Popp zelf de auteur was, dan wel een van haar medewerkers. In de bespreking werd De Breuck gefeliciteerd voor zijn ijver. Maar tussen de regels kan men tegelijk enige scepsis vermoeden: "... zoals de auteur voorzien heeft, zullen wellicht bezwaren rijzen van de kant van de archeologen en de kunstenaars, die zullen vrezen dat veel van Brugges uiterlijk verloren zal gaan door het verdwijnen van de binnenreien, waar-

42 A. Vanhoutryve, *Journal de Bruges. Een Franstalige, Brugse, conservatieve, liberale krant. Met een herdruk van 'La Tête de Fer' van Caroline Popp*, Zwevezele 2002, p. 15-43. Zie ook: S. Vandenberghe, 'Caroline-Clémence Popp-Boussart, het overlijden van de hoofdredactrice van de «Journal de Bruges» op 2 december 1891', in: *Brugs Ommeland*, 38 (1998), p. 328-333.

van de bebloemde bochten en de met muurbloemen bedekte oude bruggen zo sierlijk zijn. Wat verkiest men: de hygiëne of het schilderachtige, proza of poëzie?⁴³ Ook de *Journal de Bruges* – of de oude mevrouw Popp zelf? – voelde aan dat het project niet (meer) paste in de tijdsgeest en bitter weinig kans maakte om aan te slaan bij de Bruggelingen en het stadsbestuur.

43 *Journal de Bruges*, 5 oktober 1889, p. 2.